

Impressie

Water en Cultuur in Suriname

Verslag van bezoek aan Suriname dd. 5-12 juli 2008

Te watra e kiri yu trutru, na watra wawan kan meki yu firi bun;

'Bij echte dorst, kan alleen water die lessen': elk probleem verlangt een eigen afzonderlijke aanpak

Surinaams spreekwoord (Odo)

Lida Schelwald-van der Kley en Linda Reijerkerk

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. Algemene gegevens	3
1.2. Water en stroomgebieden.....	5
2. Verslaglegging van dag tot dag.....	7
3. Conclusies	18

1. Inleiding

In dit document doen wij verslag van een 7-daagse missie van 5-12 juli 2008 naar Suriname in het kader van het project Water and Culture.

Dit verslag is een impressie van de activiteiten die zijn uitgevoerd en de bevindingen tijdens de 7-daagse missie. De vertaling van de conclusies van de casus Suriname worden in een later stadium, na vergelijkend onderzoek met de andere casusgebieden en de literatuurstudie, gepresenteerd in de geplande publicatie.

Na een korte schets van het kader waarin dit bezoek plaatsvond en wat algemene gegevens, presenteren wij dagboeksgewijs een aantal van onze observaties en conclusies ten aanzien van deze missie. De resultaten zullen worden benut in de nog te verschijnen publicatie over water en cultuur en de gelijknamige website.

Doel van het bezoek aan Suriname

In het kader van het project "Water, a way of life" nagaan hoe verschillende bevolkingsgroepen in Suriname met water omgaan en welke culturele aspecten van belang zijn voor duurzaam watermanagement. De observaties en conclusies zijn mogelijk ook interessant voor waterprojecten die vanuit Nederland opgezet worden (oa ondersteuning (her)oprichting waterschappen door Unie van Waterschappen/ Stichting NWB in het rijkdistrict Nickerie en aanleg drinkwater- en sanitatiesystemen in het binnenland (Waternet, Partners voor Water ism Nederlandse bedrijven)

1.1. Algemene gegevens

Het eerste wat ons opvalt als we Suriname binnenvliegen is de oase van groen die we zien met meanderende rivieren er doorheen. Suriname is vier keer zo groot als Nederland, maar heeft slechts 0,5 miljoen mensen. De meeste mensen leven in het Noorden langs de kuststrook, omdat de jungle in het binnenland nauwelijks toegankelijk is. Circa de helft van de populatie woont in de hoofdstad Paramaribo. Meer dan de helft van de bevolking werkt bij *Lanti*, de overheid.

De regelgeving is ondoorzichtig en veel beperkter dan in Nederland ("Hier mag alles...") wat de meeste Surinamers prima vinden. Nadeel in Suriname is weer dat de overheidsalarissen laag zijn, de efficiëntie zoek is en er veel bureaucratie is. Gezien de lage salarissen 'hosselen' veel overheidsambtenaren er nog wat bij.

Bevolkingsgroepen en hun geschiedenis

Suriname kent een verscheidenheid aan culturen, wat alles te maken heeft met het turbulente verleden van het land.

De oudste bewoners van het land zijn de **inheemse indianenstammen**, waarvan de Karaïben en Arowakken de grootste groepen vormen. Zij leven teruggetrokken in het binnenland. Hun leven speelt zich af in het oerwoud rond de kreken, waar zij in harmonie met de natuur leven.

In het binnenland leven ook de **marrons**, de afstammelingen van gevluchte slaven die tijdens de koloniale periode op de plantages moesten werken. De periode van slavernij heeft zijn sporen in Suriname duidelijk nagelaten. De slaven waren afkomstig uit West- en Midden-Afrika en werden onder erbarmelijke omstandigheden naar Suriname verscheept en verhandeld en vervolgens op de plantages te werk gesteld. Sommigen slaagden erin dit onmenselijke bestaan te ontvluchten, voordat in 1863 de slavernij officieel werd afgeschaft. Zij vestigden zich in het binnenland langs de grote rivieren en leerden in eerste instantie van de indianen hoe te overleven in de jungle. Nu tref je aan de rivieren vele marrondorpen aan. Er wordt wel gezegd dat wanneer een marron zich voorstelt, hij eerst de rivier noemt waaraan hij woont. Hun identiteit is derhalve met het water verbonden. Marrons worden ook wel boslandcreolen genoemd, maar geven zelf de voorkeur aan de benaming marrons (hetgeen 'gevlucht vee' betekent). De traditionele marron heeft vaak meerdere vrouwen die

elk hun eigen kostgrondje (moestuin) hebben en kinderen. De man is een langstreckende persoon die wisselend bij een van de vrouwen verblijft of in zijn eigen hut bivakkeert. Dit kan consequenties hebben voor de wijze waarop het drinkwatersysteem moet worden geïmplementeerd, zowel technisch als institutioneel en economisch. De vrouwen zijn in deze matriarchale samenleving de 'constante factor' en bovendien verantwoordelijk voor het halen van water voor de familie en het gebruik van water voor de bereiding van eten en het wassen van kleine kinderen, kleding, pannen ed.

De creolen die in de stad wonen, zijn voor het merendeel afstammelingen van slaven die na de afschaffing van de slavernij vrij kwamen. Men spreekt wel over '**stadscreolen**'. Zij kennen een meer moderne, westers georiënteerde levensstijl.

Met de afschaffing van de slavernij ontstond er een tekort aan arbeidskrachten op de plantages. Vanaf 1873 werden daarom massaal **Hindoestanen** vanuit Brits Indië geronseld om 'vrijwillig' op de plantages te komen werken. De meesten van hen waren hindoe. Zij namen de hindoetradities en gebruiken met zich mee, maar moesten noodgedwongen wel het kastenstelsel opgeven, want in het nieuwe land begonnen ze allemaal onderaan de ladder. De meesten kwamen naar Suriname in de hoop op een beter bestaan, maar dat werd al snel een desillusie aangezien de lonen laag waren en de arbeids- en leefomstandigheden zwaar..

Hetzelfde gold voor de **Javanen** die vanaf 1890 vanuit Nederlands-Indië naar Suriname gebracht werden. De meesten waren arm en ongeletterd en hadden geen idee waar zij voor tekenden toen zij hun handtekening onder het contract moesten zetten. Hun rustige volksaard hebben zij tot op de dag van vandaag behouden. Hun harmonieuze levenshouding wordt ook wel 'rukun' genoemd en kenmerkt zich door het uit de weg gaan van conflicten en het bewaren van het onderlinge evenwicht. Er is grote eerbied voor de ouderdom en weerstand tegen vernieuwende ideeën die de ouderen zouden kwetsen en daarmee de sociale harmonie verstoren. Overigens zijn bijna alle Javanen in Suriname moslim. Daarbij kent men Oost - en Westbidders afhankelijk van waar men oorspronkelijk geloofde dat Mekka ligt.

In tegenstelling tot de creolen die na jaren van dwangarbeid op de plantages absoluut geen trek meer hadden in landarbeid, kozen de Javanen en Hindoestanen na hun werk op de plantages, die na de afschaffing van de slavernij langzaam in verval raakten, voor een bestaan in de landbouw. Ze wonen thans met name in het Nickeriedistrict, waar ze werkzaam zijn in de rijstbouw.

Verder treft men in Suriname nog andere kleinere bevolkingsgroepen aan zoals **Joden en Chinezen** die vroeger als immigranten naar Suriname gingen. Zij zijn veelal actief in de handel. Ook zijn er in de tweede helft van de 20^e eeuw goudzoekers uit de buurlanden Guyana en Brazilië gekomen. Zelfs Gelderse en Groningse boeren (**boeroes** genaamd) hebben eind negentiende eeuw hun geluk in Suriname willen beproeven, maar velen van hen stierven aan tropische ziekten zoals malaria en gele koorts en aan gebrek aan schoon drinkwater.

Onafhankelijkheid

In 1975 is Suriname onafhankelijk van Nederland geworden, waarbij er nog wel een nauwe relatie is tussen beide landen en veel Nederlands ontwikkelingsgeld naar Suriname gaat. De officiële Surinaamse taal die de meeste Surinamers, met uitzondering van de inheemsen, spreken is het Nederlands. De Lingua franca die men daarnaast spreekt, is het Sranantongo, een soort mengeling van Creools, Nederlands en Engels.

Surinaamse cultuur

De Surinaamse cultuur is een compromiscultuur, leren we later in de week van dhr Abdul, Secretaris-Directeur van het Ministerie van Natuurlijke hulpbronnen: *“Daardoor zijn we hier in Suriname in staat om vreedzaam naast elkaar te leven”*. Een nadeel hiervan is dat de besluitvorming een langzaam proces is.

Tot voor kort was er onder Hindoestanen wel angst voor de dominantie van de Creoolse cultuur. Deze is echter verdwenen. Elke bevolkingsgroep in Suriname is overigens een minderheidsgroep, zodat er geen sprake is van dominantie van een bepaalde groep.

1.2. Water en stroomgebieden

Suriname is opgedeeld in een aantal districten (stroomgebieden) die de namen dragen van de 8 grote rivieren die Suriname kent. De Marowijne in het oosten en de Corantijn in het Westen vormen de grens met respectievelijk Frans Guyana en Guyana. De stad Paramaribo ligt aan de Suriname-rivier die in de stad wel 2 kilometer breed is. Van Oost naar West komt men respectievelijk verder de rivieren de Commewijne, Wanica, Saramacca, Coronie en Nickerie tegen.

Vroeger lag de kustlijn van Suriname tientallen kilometers zuidelijker dan nu. Toen de zeespiegel daalde kwam het waddenlandschap droog te liggen en ontstond een eerste natuurlijke inpoldering. Omdat de bodem uit kleigrond bestond kon het water in de regentijd slecht wegzakken en vormde zich een moerasgebied langs de kust, hier en daar onderbroken door riviertjes en zandwallen. De indianen vestigden zich op deze hoger gelegen zandwallen en maakten het omliggende land al vanaf de 3^e eeuw na Christus door drainage en ophoging geschikt voor landbouw. Later werden ze steeds meer landinwaarts verdreven. Het binnenland is deels bergachtig en bestaat voor ruim 80% uit oerwoud.

2. Verslaglegging van dag tot dag

Zaterdag 5 juli

's Avonds aangekomen en een gesprek gehad met 2 cultureel antropologen, die namens Waternet in Suriname zijn. Een van hen, Judith Kolen, gaat gedurende de komende 2,5 jaar onderzoek doen op Stoelmanseiland naar de relatie tussen water en cultuur. Ze is hier nog niet zo lang en kan ons derhalve nog geen conclusies melden. Wel vertelt ze ons ter introductie het een en ander over de gewoonten en cultuur van het land.

Stoelmanseiland bevindt zich in een marronstreek: het betreft hier een oud bestuurlijk centrum in de Marowijne rivier welke ten tijde van de binnenlandse oorlogen onder meer een commandopost van Ronny van Brunswijk was en zijn authenticiteit door de oorlogen grotendeels verloren heeft. Een stuk zuidelijker, bij de Lawarivier, wordt veel goud gewonnen met behulp van kwik (door Braziliaanse garimpeiros) dat de nodige verontreiniging van het water tot gevolg heeft.

Ons geplande bezoek aan Stoelmanseiland vanaf 6 juli moeten wij helaas annuleren in verband met de slechte verbindingen, waardoor wij pas op z'n vroegst weer op 9 juli in Paramaribo terug zouden kunnen zijn.

Zondag 6 juli

Kennis gemaakt met de stad Paramaribo, Fort Zeelandia en het Surinamemuseum (geschiedenis en cultuur). 's Avonds Na Bigi Du bezocht, een theaterstuk dat meer inzicht geeft in de creoolse cultuur en de periode na afschaffing van slavernij.

Maandag 7 juli

Op deze dag stond een bezoek aan de rijststreek Nickerie gepland: gesprekken met het overliggende waterschap en met landbouwers van diverse culturele achtergrond.

1^e casus: Rijstbouw in Nickerie en rol van waterschappen

Gesproken met:

- Chries Brindaben Panday, directeur MCP (Multipurpose community project; overliggend waterschap), politicologie en bestuurskunde gestudeerd in Nederland
- 2 Hindoestaanse landbouwers (een ex-rijstverbouwer, dhr Mahesh (24 ha, nu verpacht) en een kleine rijstverbouwer, dhr Dew (1,5 ha in eigen beheer)
- een Javaanse middelgrote landbouwer (100 ha) uit de Middenstandspolder, dhr S. Diran

Land van polders en rijstvelden

Binnenrijdend in Nickerie merken we waarom het gebied de rijstschuur van Suriname wordt genoemd. Waar je ook kijkt zie je rijstvelden. Het vlakke polderlandschap met hier en daar zelfs koeien doet overigens bijna 'Hollands' aan. Kleine Cessnavliegtuigjes vliegen af en aan over de velden om kunstmest danwel bestrijdingsmiddelen uit te strooien. De waterkwaliteit is dan ook – naast peilbeheer – een van de problemen waar het gebied mee kampt. Boeren zijn met hun tractors en machines op het land of liever gezegd in het water aan het werk.

Rijst is een belangrijk exportproduct voor Suriname en levert de nationale overheid de nodige deviezen op. In Nickerie heb je enkele grote kapitaalcrachtige rijstverbouwbedrijven met bekende namen als Paloma, Mangli en Metalli en ook vele kleinere familiebedrijven, die de laatste jaren nauwelijks het hoofd boven water hebben kunnen houden. De rijstverbouwers zijn overwegend van Hindoestaanse en Javaanse afkomst.

Dhr Brindaben Panday legt ons uit dat het MCP, waarvan hij directeur is, recent als 'overliggend waterschap' is aangemerkt. Bewust is niet voor de term hoofdwaterschap gekozen omdat dit te hiërarchisch zou zijn en weerstand zou kunnen oproepen. Taken van het MCP zijn met name de aanvoer van irrigatiewater, peilbeheer en het onderhoud van de infrastructuur en kunstwerken (gemalen, stuwen ed). Het water wordt aangevoerd tot aan een bepaald punt, waarna het Ministerie van LVV, waar landbouw onder ressorteert, de verdeling van het water naar de boeren regelt. Op dit moment is men ook bezig om de zogenaamde 'inliggende' waterschappen (12 in totaal) nieuw leven in te blazen. Op onze vraag waarom de waterschappen naar Nederlands model dan ooit opgehouden zijn te bestaan, antwoordt hij dat er in 1987 in het kader van decentralisatie een nieuwe wet in werking trad (Wet Regionale Organen). Er kwamen resortraden (rechtstreeks gekozen door de bevolking) en districtsbesturen (niet gekozen door bevolking) en tegelijkertijd werden de waterschappen opgeheven. Het was dus louter een politieke keuze om de waterschappen op te heffen. De 12 opnieuw op te richten inliggende waterschappen hebben inmiddels een juridische status gekregen en bij 6 is het bestuur al gekozen. Het bestuur bestaat uit afgevaardigden van zowel Hindoestanen, Javanen als Creolen. Men wordt nog niet uitbetaald, want er kunnen nog geen gelden worden geïnd. Overigens gaven de landbouwers die we geïnterviewd hebben zelf aan dat er best bereidheid onder de rijstverbouwers bestaat om te gaan betalen, mits het serviceniveau goed is. Dat houdt voor hen in: voldoende aanvoer van water op het juiste moment en het opschonen van de irrigatiekanalen én toezicht daarop. Men vertrouwt elkaar niet en ziet het als een rol van de overheid om toezicht te houden. De aanvoer van water verschilt overigens per polder.

Administratieve kluwen

Er is nu sprake van versnippering van taken en bevoegdheden over diverse ministeries (Landbouw, Visserij en Veelteelt (LVV), Regionale Ontwikkeling (RO,..) en geen bereidheid bij deze organen om deze taken over te dragen aan een inliggend of overliggend waterschap. Ook voor de ingelanden is het niet duidelijk wie wat doet.

De boeren zelf zijn nog steeds erg enthousiast over 'Wageningen' (Stichting Machinale Landbouw, oftewel SML) zoals dat voor de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 opereerde. Enthousiast vertelden ze over de ondersteuning, interne opleiding, prima watervoorziening en afzetmogelijkheden die Wageningen bood (er kwamen zelfs schepen langs die de rijst ophaalden). Na overname door Suriname (voor 1 Euro) is SML snel in verval geraakt door corruptie, gebrek aan kennis en de slechte marktprijzen voor rijst. In 1996 leverde SML geen druppel water meer en gingen ook veel kleine boeren failliet.

Nu is er weer een voorzichtige opbloei van de rijstbouw; de wereldmarktprijs is in 1 jaar tijd zelfs 3x zo hoog geworden, maar nog steeds zijn er problemen met voldoende wateraanvoer en het verkrijgen van financiën voor de kleinere boeren. Verder is er veel onenigheid over het niet opschonen van sloten door bepaalde ingelanden. Dit is een actueel en acuut probleem. De hoofdwatergangen zijn de verantwoordelijkheid van de Waterschappen en de secundaire watergangen zijn voor de boeren. Vroeger had het Waterschap 'macht' en in de *Middenstandspolder* waar nooit waterschappen waren, bepaalde de SML de dagelijkse gang van zaken en werd er streng op toe gezien dat de sloten werden opgeschoond en het water eerlijk werd verdeeld. *"Het moet weer strenger worden"*, aldus de boeren. Ook de toezichthouding is nu versnipperd. *"Het is wel beter dat iemand het coördineert"*, aldus de boeren die we interviewden. Ook het peilbeheer is een taak voor het waterschap.

Het gemaal bevindt zich een flink stuk landinwaarts en de ambtenaren die daar werken worden 1 of 2 keer per week afgelost en vandaar naar Nickerie terug vervoert. Dit levert de nodige logistieke problemen en kosten op.

Culturele aspecten en economische belangen

Ten aanzien van het cultuuraspect merkt dhr Brindaben Panday op dat economische belangen prevaleren boven het culturele aspect. Boeren (het maakt niet uit of ze van origine van Javaanse of Hindoestaanse afkomst zijn) vinden elkaar in het gezamenlijk belang van rijstverbouw. Uiteraard zijn er wel verschillen in hoe men tegen water aankijkt en welke gebruiken en rituelen men kent. Zo beschouwen Hindoestanen water als een heilig goed, ze hebben een godin van het water (Ganga, de zee) en hebben doorgaans veel eerbied en respect voor water en gaan er zuinig mee om. 1x per jaar is er een speciale gebedsdienst voor water (*gangapuja*), waarbij men gezamenlijk naar de rivier trekt en bloemen in het water gooit. Ook kennen Hindoestanen de *ganganahanda* oftewel het baden in de rivier, om lichaam en geest te reinigen. Voor Javaanse moslims is water niet heilig, maar ze zien het wel als iets dat God gegeven heeft om te gebruiken en water vervult een belangrijke rol bij bijvoorbeeld het bezoek aan de Moskee (reinigingsritueel).

Voor moslims in z'n algemeenheid geldt overigens dat voor water als zodanig niet betaald wordt; voor water dat 'behandeld' wordt (vervoerd, geïrrigeerd, of waaraan andere werkzaamheden ten grondslag liggen) mag wel betaald worden.

Creolen kijken weer anders tegen water aan en gebruikten vroeger en in veel dorpsgemeenschappen nog steeds het rivierwater voor alle activiteiten. Het water heeft voor hen ook een sociale functie.

Op bezoek bij een Javaanse landbouwer en zijn vrouw

Ondanks de verschillen in opvatting en beleving zijn de belangen van de verschillende betrokkenen (in dit geval landbouw) hetzelfde en als het puntje bij paaltje komt, bijvoorbeeld bij onderhandelingen met de overheid, overstijgen deze het culturele aspect. Bovendien geldt dat door 'stadse' invloeden de Hindoecultuur (maar dat geldt evenzo voor de andere traditionele culturen in het land) langzaam aan het verdwijnen is. Jongeren 'verwestelijken' en gaan naar Nederlands sprekende scholen, waarmee ook de eigen Hindoestaanse of Javaanse taal langzaam verdwijnt. Een andere constatering was dat de boeren, alhoewel vindingrijk, weinig eigen initiatief nemen om zich te organiseren en gezamenlijk oplossingen te bedenken voor het irrigatiewatervoorzieningsprobleem. Men wacht liever af tot de overheid wat doet, wat in Suriname een kwestie van lange adem kan zijn. Volgens dhr Panday kan het nog zeker 20 jaar! duren voordat taken en bevoegdheden op irrigatiegebied door de andere overheden worden overgedragen en de waterschappen volledig functioneel kunnen zijn. Maar zo gaan de dingen in Suriname nou eenmaal...

Dinsdag 8 juli

2^e Casus: Bauxiet- en goudwinning in relatie tot waterkwaliteit

Gesproken met: Ir. Jai Noel H. Abdul, Secretaris-Directeur Mijnbouw, Energie en Drinkwatervoorziening van het Ministerie van Natuurlijke hulpbronnen

De Bauxietwinning in Suriname is al jarenlang een belangrijke bron van inkomsten voor het land. De Suriname Aluminium Company, Suralco en Billiton waren tot voor kort verantwoordelijk voor de winning. Suralco is recent overgenomen door BHP. De bauxietwinning verplaatst zich naar West-Suriname (Bakhuizengebergte). Daar zullen de bergen deels worden afgegraven waardoor grote kuilen ontstaan. Door gebruik van Caustic soda tijdens het proces ontstaan zogenaamde 'mud lakes'. Later zagen we deze mud lakes duidelijk herkenbaar vanuit het vliegtuig.

Met de heer Abdul kort over milieuproblemen gesproken: deze behoren niet tot zijn departement of competentie maar zijn ondergebracht bij het Ministerie van Arbeid, Technologieontwikkeling en Milieu (ATM). Navraag naar de afstemming tussen beide Ministeries leert dat het twee gescheiden werelden zijn.

De goudwinning in het binnenland levert Suriname eveneens veel inkomsten op (vorig jaar 40 miljoen dollar). Er zijn grofweg 2 typen goudwinning in Suriname:

- 1) Winning door grote bedrijven (mn Roosevelt) met gebruikmaking van cyanide. Jaarlijks wordt ca 9000-10.000 kg goud gewonnen. Gevraagd naar de cyanide problematiek is dit volgens dhr Abdul niet zo'n probleem: dit breekt onder invloed van zonlicht af en stroomt via de rivier uiteindelijk de oceaan in.
- 2) Kleinschalige winning door lokale entrepreneurs (veel illegale Brazilianen): zij gebruiken kwik en woelen de rivierbodem om, wat meer belastend is voor het milieu (vervuiling van de rivieren (schijnen oeverbewoners last van te hebben aldus dhr Abdul) en invloed op de voedselketen). Er wordt gesproken over kwik terugwinnen, maar omdat de prijs van kwik zo laag ligt (1 kg kwik kost ca 10 dollar), is het niet rendabel.

Zowel de goud- als bauxietwinning hebben een positieve impact op de economie en op het gebied zelf, gezien de investeringen die de grote bedrijven in het gebied doen. Dit is weer goed voor de werkgelegenheid en leefomstandigheden landinwaarts, aldus dhr Abdul.

Drinkwatervoorziening

Wat betreft de drinkwatervoorziening dat ook onder het Ministerie van natuurlijke hulpbronnen valt, geeft dhr Abdul aan dat er een verschil is tussen de kustvlakte en het binnenland. In het binnenland is het aanleggen van een drinkwatersysteem een relatief kostbare zaak. Vroeger gebruikte men het rivier- of kreekwater, nu wil men in het binnenland ook een waterleidingnet. Zowel marrons als indianenstammen willen meegenieten van de moderne geneugten. Net zo goed als men toegang wil tot moderne communicatiemogelijkheden (cell phones, internet ed), wil men ook de beschikking hebben over leidingwater. Het is een probleem dat rivierbewoners de kraan vaak niet dicht draaien, omdat men niet gewend is om zuinig met (rivier)water om te gaan. Betalen voor water dat vroeger gratis was, wil men ook niet.

Dinsdag 8 juli 2008: gesprekken bewoners Santigrón (Marrons en Indianen)

Deze middag hebben we het dorp *Santigrón* (Zandgrond), een marron- Saramaccaner dorp met ca 800 inwoners (6 families) bezocht en het dorp *Pikipoikon*, een inheemsen(indianen)dorp, op ca. 1 1/2 uur afstand van Paramaribo (via een zandweg per auto te bereiken).

Recent is in beide dorpen begonnen met de aanleg van een piped water system: de tappunten en de watertoren staan er al, de leidingen ontbreken nog, want voorlopig is het geld op.

De marrons zijn matriarchaal en tot voor kort liep alles in de familie nog via de vrouwelijke lijn (*moeders broeder*). De kinderen hebben dan ook de familienaam van moeder (en niet van vader).

Santigrón

Gesproken met George Lazo, ex-bewoner, ondernemer en initiatiefnemer van een aantal ontwikkelingsprojecten in het dorp. De bewoners geven aan blij te zijn met de komst van het drinkwatersysteem, maar ze vinden de smaak van het water zoals ze dat wel eens vanuit de stad geproefd hebben maar matig: de kreek *na sweety wata*, het water van de kreek is lekker(der). Voor de ouderen, zieken en gehandicapten, die op eigen kracht niet meer naar de rivier of kreek kunnen komen is het met name in de droge periode gewenst dat er een watertappunt dicht bij hun huizen komt. In de regentijd is er voldoende

drinkwater voor handen doordat vrijwel alle huizen een opvangton van gemiddeld 500 liter voor regenwater hebben. Via een pijp komt het water vanaf de dakgoot erin terecht.

Afval

Her en der zwerft plastic afval. Het wordt duidelijk dat de bewoners – die gewend waren veelal organisch afval achteloos weg te gooien - zich niet of weinig bewust zijn van plastic afval: het wordt (nog) niet overal *gezien* als afval en de milieuconsequenties zijn niet bekend. De vrouwen vegen de plastic flessen met de bladeren erbij een in een hoek. Eventueel wordt alles verbrand (dioxines!).

De vrouwen hebben een vrouwenhuis waar zij verblijven wanneer zij menstrueren. Dit afval mag niet vermengd worden met ander afval, mag niet verbrand worden, maar wordt begraven in het bos. Het zal duidelijk zijn, dat zolang deze gewoonten bestaan, dit consequenties heeft voor de wijze waarop afvalverwerkingsystemen worden geïmplementeerd.

Sommige huizen hebben een septic tank. De vraag is echter, wat er gaat gebeuren als deze vol is: daar is van te voren niet over nagedacht en het bureau wat het geheel heeft

geïnstalleerd heeft daar geen gesprekken over gevoerd of voorlichting over gegeven. Management en onderhoud zouden meer aandacht moeten krijgen *voorafgaand* aan het ontwerpen van het project, c.q. het installeren van de voorzieningen.

Biovergisting zal cultureel gezien moeilijk geaccepteerd worden, maar is het onderzoeken waard, zeker als de vergisting verder van huis plaatsvindt. De vraag is nog hoe duurzaam de gasleidingen zijn (onderhoud!), waarbij een van de geïnterviewden opperde dat er in plaats van leidingen bij de vergistingsinstallatie mogelijk een tappunt kan worden gebouwd waar de gasflessen gevuld kunnen worden. Per fles zou dan betaald moeten worden.

Taboes en geloof

Volgens de marrons (en de inheemsen) leven in het water geesten. De geesten die de mensen willen aanbidden, zitten in de rivier en daarvoor worden plengoffers gepleegd. Rituelen met water worden veelvuldig toegepast bij ziekte: de zieke wordt gewassen met water met kruiden erin. De Wintipriester is het orakel, een medium in trance, die vertelt wat de remedie is voor de kwaal (waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen kwalen van de 'natuur' die door een medicijnman/ vrouw moet worden geheeld en ziekten die door westerse artsen moeten worden geheeld).

De doden worden begraven in een plek in het bos. Dit is een plek waar (bos)geesten leven en waar men niet komt, tenzij de mannen een overledene moeten gaan begraven. Het is ook een plek waar alleen de mannen mogen komen: voor vrouwen is dit verboden gebied.

Pikipoikon

Pikipoikon is een atypisch inheemsendorp (= indianen) in deze buurt, omdat de huizen vrij ver uit elkaar staan. Er is ook nog een Bigipoikon, de grotere tegenhanger van dit dorp. Opvallend is ook dat Pikipoikon een vrouwelijke 'kapitein' heeft, de leider van het dorp. Zij is verantwoordelijk voor allerlei belangrijke beslissingen, van medische zorg tot het beslechten van conflicten. Zij geeft aan niet te kunnen wachten totdat het drinkwatersysteem gereed

voor gebruik is, want ze constateert dat veel baby's en kleine kinderen ziek worden van het water uit de kreek. De kwaliteit is met name in de droge tijd niet goed genoeg om als drinkwater te dienen.

Woensdag 9 juli

Van 9 tot en met 11 juli zijn we het binnenland ingegaan om de relatie tussen water en cultuur in verschillende marrondorpen langs de grote rivieren te onderzoeken. Daarnaast gaf de vliegreis van circa twee uur ons de gelegenheid om de consequenties van de bauxiet- en goudwinning op het milieu met eigen ogen te aanschouwen.

Brokopondo

Het Brokopondo stuwmeer, dat we vanuit de lucht in z'n geheel kunnen zien liggen is aangelegd ten behoeve van de energievoorziening voor de bauxietwinning. Ook enkele omliggende dorpen worden hierdoor van energie voorzien. Toen het stuk oerwoud met een omvang van ruim 1500 vierkante kilometer in 1964 onder water liep verdween een waardevol ecosysteem en werden ongeveer 5000 Saramaccaners gedwongen te verhuizen. Ze werden geëvacueerd naar zogenoemde transmigratiedorpen. Dit heeft de nodige socio-economische kosten met zich meegebracht: de resettlement van marrongemeenschappen in de jaren 60 was voor de betrokkenen een ingrijpende gebeurtenis, waarbij men zich noodgedwongen moest aanpassen aan de nieuwe omstandigheden.

Danpaati

Het gehucht Danpaati ligt op 2 uur vliegen ten zuiden van Paramaribo en vervolgens moeten we vanaf de airstrip in Botopasi nog een half uur met een boot de Boven-Suriname rivier stroomopwaarts varen. Er is hier een zorgproject gestart dat nu gedeeltelijk met geld vanuit Nederland gesubsidieerd wordt, maar dat zich binnen enkele jaren zelf moet bedruipen. Daarvoor is er een kleine lodge gebouwd en een winkeltje zodat toeristen hier kunnen overnachten. Het project wil zoveel mogelijk de bevolking de mogelijkheden laten zien die het bos biedt (verbouwing van groenten, productie van hout, houtsnijwerk, etc.) en tegelijkertijd de culturele tradities bewaren.

In 2006 stond het gehele gebied onder water. Ook nu is er de nodige wateroverlast, wat z'n invloed heeft op het aantal toeristen dat langs komt. Wij zijn naast de zorgcoördinator de enige 'Bakkra's' (blanken).

Door de wateroverlast staat een aantal kostgrondjes, waar de vrouwen van het dorp hun groenten en fruit verbouwen, onder water en is de oogst van groenten mogelijk mislukt. In de lange regentijd, die van april tot augustus loopt, is er vrijwel ieder dag sprake van hevige regenval, wat er toe bijdraagt dat de rivieren in korte tijd snel volstromen. De Boven-Surinamerivier kent een aantal stroomversnellingen die een natuurlijke barrière vormen voor

verdere doorvaart: alleen een ervaren bootman kan met de kano de stroomversnellingen en rotsblokken in de rivier passeren.

Water verbindt

De Boven Suriname-rivier verbindt de marrongemeenschappen met elkaar en met de meer economische centra van het land stroomafwaarts. Van verre hoor je de kano met buitenboordmotor al aanvaren.

De marrondorpen liggen veelal aan de grotere rivieren, terwijl de indianendorpen meer aan de kreken liggen. Continu komen er gemotoriseerde korjalen voorbij of een eenzame marron peddelt aan de overkant zachtjes voorbij om in de bocht van de rivier het water over te steken, zodat de binnenbocht genomen kan worden. De kano's liggen aangemeerd aan de oever en dobberen een beetje met de stroom heen en weer.

Al varende zie je overal vrouwen en meisjes bij de ingangen van het dorp aan de oever van de rivier druk in de weer met het wassen van potten en pannen, hun kleren of zichzelf.

Ook hier heeft de aanleg van de waterleiding ervoor gezorgd dat de sociale functie die water heeft, verminderd is: de tappunten in het dorp leiden er toe dat de vrouwen minder vaak gezamenlijk bij de rivier afwassen of kleren wassen. Ook gebeurt het in sommige dorpen dat vrouwen bijvoorbeeld de kippen in de gootsteen onder het tappunt gingen uitspoelen. Het gevolg was dat het verontreinigde afvalwater, dat verderop in het dorp aan de oppervlakte kwam en langs de huizen stroomde, voor de nodige overlast zorgde (muggen, gezondheidsrisico's ed).

Op die plaatsen waar een waterleidingsysteem is aangelegd en waar deze ook gebruikt wordt, is de sociale functie die water heeft, verminderd. Daar waar de vrouwen bij de rivier kletsen en vele uren van de dag doorbrengen, is dat bij het tappunt verdwenen. Men is zich er van bewust dat water uit de rivier niet goed is om te drinken, tenzij gefilterd of gezuiverd. Water uit de regenton en kreek is om te drinken (uit de kreek is "sweet"), water uit de leiding of de rivier is om te wassen.

In de droge tijd is water uit het leidingnet een welkome voorziening. In de natte tijd ligt dat mogelijk anders en geeft met de voorkeur aan het water uit de kreek. Dit heeft mogelijk consequenties voor de gezondheidsdoelstelling die het brengen van drinkwatersystemen met zich meebrengt.

De rivier levert ook de noodzakelijke eiwitten in de vorm van vis bij de cassave/banaanmaaltijd.

Taboes en geloof

Als iemand is overleden mogen de vrouwelijke verwanten niet de rivier overvaren gedurende een aantal dagen. De uitbater van de Danpaati lodge heeft via onderhandeling met de dorpen een regeling getroffen, waarbij de vrouwen uit de dorpen die niet verwant zijn met de overledene komen om de werkzaamheden te verrichten.

Wanneer er iemand uit het dorp is overleden, is het de gewoonte om eerst een dag te huilen. Daarna is het feest. Afhankelijk van de rijkdom en de status van de overleden duurt het feest langer. In een naburig dorp is een vrouw overleden en wij worden uitgenodigd om 's avonds het feest bij te wonen. Het feest dat wordt gehouden, is al een aantal nachten aan de gang en de mensen hangen wat vermoeid rond. De kleine kinderen dansen nog vrolijk rond. De kist is rijk versierd met geborduurde lappen stof, waarbij het ene eind van de kist omhoog loopt tot een soort van driehoek. Bij mannen is er nog een verhoging in de kist (punt). In een ander naburig dorp is een 105-jaar oude man overleden. De mensen in deze regio kunnen heel oud worden en leven in principe heel gezond.

Bij de ingang van het dorp- in dit geval bij de oever van de rivier - hangen palmtakken om het kwaad buiten de houden. De takken zijn gemaakt van een bepaalde palm. Ook staan er vaak een drietal beelden die de voorouders verbeelden. In het dorp zijn verschillende altaren opgesteld, bestaande uit een aantal opgehangen doeken (soort vogelverschrikkers) en wat flessen rum of cola. Bepaalde hutten zijn Winti-pré hutten. Vrouwen mogen daar niet naar binnen kijken.

Veel kinderen dragen een koordje om het middel bij wijze van amulet.

Afval

In 2007 is er een (inter)nationale conferentie in Suriname gehouden over afvalverwerking. De conclusie was dat het nog niet rendabel zou zijn om het vuil te verwerken. Echter, het afvalprobleem (met name plastics en chemicaliën) neemt elke dag toe en onze Surinaamse gastheer is het dus niet eens met de conclusies van de conferentie.

Morgen zullen wij een gesprek hebben met een aantal marrons uit de omliggende dorpen over gewoontes rondom water.

Donderdag 10 juli 2008

Bezoek aan het marrondorp Dan met NL-sprekende gids. De mensen gebruiken het water om de gekraakte palmnoten te koken, deze vervolgens te stampen en nog een keer te koken zodat de olie vrijkomt. Deze olie kan een jaar lang bewaard worden.

De vrouwen gaan een aantal uren per dag naar de kostgrondjes en zijn de rest van de dag bezig met eten bereiden of zijn te vinden aan de oever van de rivier. In kleine groepjes staan ze in de rivier of kreek hun kleren te wassen, pannen te schrobben totdat ze blinken, een beetje te vissen, etc. Mannen en vrouwen varen met - respectievelijk – grote korjalen en kleine korjalen over de rivier.

Gevraagd naar een preferente rangorde van drinkwater komt de kreek op de eerste plaats, daarna regenwater, leidingwater, rivierwater. Het water uit de leiding is 'dood'.

De kostgrondjes worden voorzien van water uit de rivier en kreek. Op de kostgrondjes staat rijst, cassave, maïs, allerhande vruchtbomen, etc. De tuintjes en het oerwoud bieden de dorpsbewoners in principe alles wat ze nodig hebben voor hun traditionele leefwijze. Ook de huisjes en dakbedekking worden van materialen uit het oerwoud gemaakt (bepaalde bomen en palmsoorten voor de daken)

In het dorp Dan was een generator om water te pompen. Het waterleidingsysteem is een paar jaar geleden aangelegd, maar heeft nauwelijks kunnen functioneren omdat het door de grote overstroming in 2006 buiten gebruik is geraakt en er nu verroest bijligt.

Naast waterprojecten worden er tegelijkertijd in Dan ook andere initiatieven ontwikkeld. Zo is er al een crèche, kleuterschool en lagere school opgericht. Verder worden vrouwen opgeleid als maatschappelijk werker voor ouderen- en ziekenzorg.

Verwestelijking-duurzaamheid

De traditionele marrondorpen zijn aan het verdwijnen. De jeugd gaat vanaf 12 jaar verder leren in Paramaribo en komt terug met nieuwe gewoonten en gebruiken. Ouderen en jongeren maken steeds meer gebruik van moderne technologie, in de meeste dorpen zijn nu ook energie, golfplaten, plastic colaflessen, mobiele telefoons, etc). De natuurlijke en sociale balans is verstoord en een nieuwe zal gevonden moeten worden. In feite leefde men volgens de traditionele leefwijze zeer duurzaam. Alles wat men nodig had om te kunnen leven haalde men uit de jungle en rivieren en het 'organisch' afval kwam uiteindelijk ook weer in de kringloop van de natuur terug.

De invloed van het ecotoerisme is eveneens evident: de lodges hebben drinkwater, generatoren, etc. Het levert ook werkgelegenheid op voor de mensen in de omringende dorpen. Daarnaast hebben westerse gebruiken die met de toeristen meekomen, een invloed op de regio.

Overigens lijkt de traditionele leefwijze in combinatie met de eetgewoonten ook een gezonde te zijn. Mede vanwege het feit dat alleen de 'sterksten der sterksten' de slavernijperiode en de vlucht naar de jungle hebben overleefd, worden de mensen hier zeer oud. 's Avonds worden we door een dorpling uitgenodigd voor een feest ter ere van het overlijden van een 105 jaar oude man. Hoe ouder de persoon in kwestie is geworden en hoe meer kinderen des te langer duurt het feest. Voor deze man maar liefst 100 dagen! Als we 's avonds om een uur of 9 met de korjaal (langs de kaaimannen varende) aankomen blijkt het feest al 10 dagen in volle gang te zijn. Althans de ouderen zitten er na 10 dagen feesten al wat uitgeteld bij en de kinderen zijn nog volop aan het dansen. Het is wel een hele belevenis om dit mee te mogen maken.

Vrijdag 11 juli

Bezoek aan een ander marrondorp, kostgrondjes en de jungle. Daarna terugreis naar Paramaribo.

De vrouwen zijn overdag meestal te vinden op hun kostgronden waarbij vanzelfsprekend het water een belangrijke rol speelt. In tijden van droogte kunnen ze de dorst eventueel lessen met water dat te verkrijgen via zogenoemde waterlianen. Tijdens een wandeling door het oerwoud naar een van de kostgrondjes, krijgen we hier een demonstratie van.

De afgelopen nacht is er veel regen gevallen waardoor het vliegveld in Botopasi onbegaanbaar is. We moeten bijna een uur verder varen naar een volgende airstrip. De kreken zijn vol en de paden in het bos zijn buitengewoon drassig of overstroomd. Op veel plaatsen is door de bevolking genoteerd hoe hoog het water is gekomen tijdens de overstromingen van 2006.

Op de terugreis voeren wij nog gesprekken met een aantal Nederlandse wateringenieurs, werkzaam in de regio voor onder andere WHO. Zij werken met lokale counterparts aan integrale oplossingen voor water- en afval(water)management, wat de effectiviteit van de projecten ten goede komt.

We vernemen ook dat bij majeure beslissingen in een dorp, zoals over een aan te leggen watervoorziening, alle kapiteins van marrondorpen bij elkaar komen tijdens een coutron/kutru? om te bespreken of ze de aanleg van bijvoorbeeld een waterleidingnet noodzakelijk vinden. Tijdens deze Poolse landdagen wordt er net zo lang vergaderd totdat er consensus is.

Zaterdag 12 juli

Bezoek aan boekhandel Vaco voor literatuur over water en cultuur in Suriname en ander achtergrondmateriaal.
Terugreis

3. Conclusies

Op basis van een eerste analyse zijn de volgende conclusies te trekken:

- **Systemische benadering:** Economische motieven en belangen spelen een grotere rol dan culturele aspecten, maar zijn wel vaak met elkaar verweven.
- **Werken aan realistische doelen,** gekoppeld aan scenario's: sociale aspecten van water mogen ondertussen als een bekend gegeven verondersteld worden en spelen ook in de Surinaamse cultuur een rol. Dit blijkt onder meer uit het feit dat de sociale cohesie van de dorpen onder druk staat nu de vrouwen door de aanleg van watersystemen minder bij de rivier elkaar ontmoeten om te wassen en af te wassen. Deze afwegingen moeten standaard meegenomen moeten worden in de scenariokeuzes die projecten maken. Daarbij moet ook al nagedacht worden over onderhoud en beheer, omdat dit nu nog vaak het kind van de rekening is. Teveel watervoorzieningen die goedbedoeld zijn aangelegd, liggen er verwaarloosd bij omdat niemand zich verantwoordelijk voelt voor het onderhoud of omdat er geen geld (meer) is voor herstel.
- **Gericht doelgroepenbeleid:** de behoefte aan watervoorzieningen verschilt op nuances per doelgroep binnen een gemeenschap: zo hebben de ouderen/ bejaarden andere behoeften dan de jongeren, de mannen weer anders dan de vrouwen.
- **Integrale benadering noodzakelijk:** de achteruitgang van de waterkwaliteit (oppervlaktewater) wordt een steeds groter probleem vanwege de toegenomen welvaart (plastic, chemicaliën, dieselmotoren, pesticiden, etc.) en door vervuiling door de industrie (bauxiet -en goudwinning). Hiervoor is het noodzakelijk dat er enerzijds een bewustwording van individuen binnen een gemeenschap plaatsvindt t.a.v. waterkwaliteit. Daarnaast is het belangrijk dat ook de overheid zich bewust is van de consequenties die de milieuproblemen voor de lange termijn kan hebben door strengere eisen te stellen aan de bedrijven.
- **Water is geen water:** de beleving van water en wat goed water is, verschilt met de westerse visie hierop. Zeker bij meer inheemse groepen zoals marrons en inheemsen is er een duidelijke voorkeur voor kreekwater wat smaak betreft. Motieven van 'gemak' en gezondheidsaspecten, zeker in de droge tijd leiden tot een voorkeur voor leidingwater.
- **Samenwerking en conflicten:** men verwacht enerzijds veel van de overheid, maar weet tegelijkertijd dat de overheid voorlopig niet veel zal doen. Het vertrouwen in elkaar om gezamenlijk iets op te zetten, lijkt echter zeer gering (Nickerie). Ook in de dorpen op het platteland is er een continue vraag of men niet eigenlijk voor de buurman betaalt, als deze meer water van het drinkwatersysteem zal gebruiken. Er is geen schaarste aan water in de binnenlanden van Boven Suriname. Voor west Suriname geldt echter dat peilbeheer noodzakelijk is om de rijstbouw mogelijk te maken. De investeringen zijn hier groot en de risico's navenant.
- **Water en taboes en geloof:** water speelt een belangrijke religieuze rol bij alle verschillende bevolkingsgroepen in Suriname: kruidenbaden, puja, rituelen met voorouders zijn – afhankelijk van de culturele achtergrond – belangrijke activiteiten waarin water een rol speelt. 'Levend' water of 'dood' water zijn percepties die consequenties kunnen hebben voor de wijze waarop het drinkwatersysteem geaccepteerd/ gebruikt zal worden (en door wie).

- **Economisch goed:** de perceptie dat water ook een economische factor is, is praktisch niet aanwezig in Boven Suriname. Dit ligt anders voor de landbouwgebieden waar dan ook betaald zal moeten worden voor de diensten van het waterschap. Mits het serviceniveau goed is, is men ook bereid hiervoor te betalen.
- **Afval** is een zorgpunt: zorgvuldig afvalbeheer is nog weinig urgent. Zowel in de stad Paramaribo als op het platteland ligt veel plastic. Ook de rivieren vervoeren regelmatig allerlei plastic flessen, e.d. Het besef dat westers afval er enkele decennia over doet om af te breken i.t.t. organisch afval lijkt nog nauwelijks aanwezig. Dit vraagt om bewustwording/ voorlichting.
- **Gescheiden belangen:** de verschillende ministeries werken langs elkaar heen met als gevolg dat er een versnippering is van gelden en capaciteit. Milieuproblemen worden door degenen die de concessies afgeven nauwelijks erkend, zeker niet daar waar economische activiteiten en korte termijn gewin (deviezen voor het land) de focus hebben. Verontreiniging van grote stukken Suriname waarvoor ooit iemand de rekening zal moeten betalen lijkt een probleem dat nog weinig erkend wordt. De waterkwaliteit van de toekomst (visserij!) zal daarmee onder druk komen te staan. Eenzelfde geldt voor de houtkap en daarmee ontbossing van dit nog zo groene land, met alle mogelijke gevolgen voor de ecologie, luchtkwaliteit en waterhuishouding van dien. Sinds enige tijd hebben bedrijven uit China grote belangstelling voor de houtkap in Suriname en zijn in onderhandeling met de overheid over het verkrijgen van concessies hiervoor. Een advies aan de Surinaamse overheid zou zijn: Doe Suriname niet in de uitverkoop!

